

Dkt. Michael Harbin, Haki ya Kijamii kwa Wasio na Wazo la Kijamii katika Israeli ya Kale, Sehemu ya 2, Wajane, Yatima na Wageni Wakaaji Wamefafanuliwa

© 2024 Michael Harbin na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Michael Harbin katika mafundisho yake kuhusu Haki ya Kijamii kwa Watu Wasio na Wahusika katika Israeli ya Kale. Hii ni sehemu ya pili, Wajane, Yatima, na Wageni Wakazi Wamefafanuliwa.

Shalom, mimi ni Michael Harbin, na tunaendelea na uwasilishaji wetu kuhusu haki ya kijamii na watu wasio na wahusika katika Israeli ya kale.

Kipindi hiki maalum kitahusu Wajane, Yatima, na Wageni Wakaaji, na tutafafanua maneno hayo. Katika sehemu ya kwanza, tuliangalia utamaduni wa Israeli wakati wa Enzi ya Shaba ya mwisho, tukichora kutoka kwa maandishi ya Agano la Kale, akiolojia, akiolojia ya kikabila, na kwa kiasi fulani kutoka kwa tamaduni linganishi. Tuliona kwamba utamaduni wa Israeli wa kipindi hicho ulikuwa hasa vijiji, wakati mwingine huitwa miji katika maandishi, ambayo tulielezea kama makazi yaliyounganishwa kwa karibu yaliyozungukwa na shamba la kawaida au eneo la kilimo, ambalo liligawanywa katika sehemu zinazomilikiwa kibinafsi.

Dhana yetu ilikuwa kwamba muundo wa kijamii uliotokana ulizalisha kanuni za kitamaduni ambazo ndizo msingi wa masimulizi mengi ya Agano la Kale, ikiwa ni pamoja na hasa masimulizi ya Ruthu. Ingawa Mungu aliahidi kubariki taifa ili lifanikiwe, pia aliweka wazi tangu mwanzo kwamba taifa hilo halitawahi kufikia hadhi hiyo. Siku zote kutakuwa na watu wa nje ambao watajitahidi kiuchumi.

Mvutano huu unaonyeshwa katika Kumbukumbu la Torati 15 na mjadala wake wa mwaka wa Sabato, ambao wote wawili wanaahidi kwamba hakutakuwa na maskini miongoni mwenu katika 15:4, ingawa ni pamoja na onyo kwamba watu walipaswa kutii na kuonya kwamba maskini hawatakoma kuwa katika nchi katika 15:11. Mvutano huu unaonyesha mgawanyiko kati ya bora kulingana na utii kamili na ukweli unaotokana na kuendelea kutotii. Kwa rehema zake, Mungu alitoa wavu wa usalama wa haki ya kijamii katika Torati ili kuwasaidia watu binafsi na familia zinazokabiliwa na shida bila kujali sababu. Hata hivyo, kutokana na uhusiano imara wa kifamilia na makundi ya familia yaliyoenea wanaoishi karibu na kijiji, ambayo tuliyaona katika Sehemu ya 1, mtu anajiuliza kwa nini Agano la Kale linawachagua wajane na yatima kwa ajili ya masharti maalum ya haki ya kijamii.

Vivyo hivyo, kutokana na utengano mkali ulioamriwa kuhusiana na wasio Waisraeli, mtu lazima pia ajiulize sio tu kwamba vifungu maalum vya haki ya kijamii vilitolewa kwa wajane na yatima bali pia kwa ajili yao na kwamba vinajumuishwa mara kwa mara na wajane na yatima kama utatu, ambao nimeufupisha kama kifungu hiki, WORA. Wajane, Yatima, Wageni Wakaazi. Kwa urahisi wa kushughulikia, tutatumia neno hili la herufi nne.

Richard Hiers anayajumuisha makundi hayo matatu kama watumwa wenye makundi ya watu ambao wako katika mazingira magumu zaidi kwa sababu hawana njia huru za kujisaidia. Ingawa hilo linasikika kuwa la busara, na tunaona vipengele vya hilo katika visa kama vile Naomi na Ruthu, pamoja na mjane wa Sarepta aliyehusishwa na Eliya, inaonekana kuangalia hali hiyo kupitia lenzi ya kitamaduni ya Magharibi ya familia za nyuklia. Katika utamaduni wetu wa Magharibi, tunafikiria familia za nyuklia kama vizazi viwili, wazazi na watoto, kama inavyoonyeshwa kwenye picha hii.

Kwa ajili ya uchumi, ninajumuisha hili kama mtoto mmoja wa kila mmoja, lakini idadi inaweza kuanzia mtoto mmoja hadi nusu dazeni au zaidi na aina mbalimbali za wanaume na wanawake. Utamaduni wa Kiebrania ulikuwa na mtazamo tofauti. Kwanza, lazima tushughulikie dhana ya kawaida kwamba familia kubwa zilikuwa kawaida kwa Israeli wakati huo.

Mfano muhimu ni Yakobo, ambaye familia yake ilikuwa na watu 70 alipohamia Misri, bila kujumuisha wake zake. Hata hivyo, idadi hiyo, au wake za wanawe, waliondolewa mahususi. Idadi hiyo ilijumuisha wake wengi wa Yakobo na sio tu ilijumuisha watoto bali pia wajukuu katika Mwanzo 46.7. Kipengele kingine au mfano ni Gideoni, ambaye amerekodiwa katika Waamuzi 8.30 kama alikuwa na wana 70.

Ingawa andiko hilo halitaji wajukuu kwa uwazi, neno lililotafsiriwa wana hapa linajumuisha au linaweza kumaanisha wajukuu, kama ilivyo kwa Yakobo. Kifungu hicho pia kinarekodi kwamba Gideoni alikuwa na wake wengi, ingawa hatujaambiwa ni wangapi. Tunapoangalia hili katika muktadha mpana, tunaona kwamba kunaonekana kuwa na tofauti.

Baba yake Yakobo, Isaka, alikuwa na mapacha wawili, Yakobo na Esau. Baba yake Isaka, Ibrahimu, alikuwa na mwana mmoja kupitia mkewe, Sara, na wa pili kupitia suria wake. Kwa sababu ya maisha yao marefu, alizaa wana wengine sita kupitia mke wa tatu, Katura, baada ya Sara kufa.

Lakini hata tunapomfikiria Yakobo, mkewe wa kwanza Lea alikuwa na wana sita, na wake wengine watatu walikuwa na wawili tu kila mmoja. Raheli alifariki wakati wa kujifungua baada ya mwana wa pili. Na ingawa hatujaambiwa walikuwa na binti wangapi, inaonekana kuna wachache.

Tunapowaangalia majaji walioishi katika kipindi hicho tunachokisoma, tunaona mambo yaliyokithiri. Gideoni alikuwa na watoto 70 kupitia wake wengi, lakini Samsoni hakuwa na yeyote. Alikufa mapema.

Yeftha alikuwa na binti pekee. Elimeleki, mume wa Naomi, alikuwa na wana wawili pekee, na hakuna hata mmoja wa wana hao aliyekuwa na watoto, ingawa walikuwa wameoa. Philip King na Lauren Steger, katika maisha yao katika Israeli ya Biblia, wanakadiria kutokana na ushahidi wa jumla kwamba wanawake wa Israeli walikuwa na wastani wa kuzaliwa watoto wanne hai.

Hilo lingemaanisha familia ya msingi ya nyuklia ya watu sita, lakini wanapendekeza kwamba vifo vya watoto vilipunguza familia hadi nne. Hilo ndilo tunalo katika mchoro wetu hapa. Nadhani dhana yao inaonekana kuwa kubwa.

Acha nirudie hilo. Dhana yao inaonekana kuwa ni kiwango cha juu cha vifo vya watoto wachanga, ambacho kinasikika kama 50%, miaka mitatu hadi minne kati ya mimba, kwa sababu ya kunyonyesha, pamoja na kipindi kifupi cha uzazi. Ningependekeza kwamba kiwango cha vifo vya watoto wachanga cha 50% ni cha juu, na takwimu mbili za mwisho, pamoja na idadi ya mimba, zinaonekana kuwa chini.

Kwa hivyo mimi binafsi, ninaifahamu zaidi na kuridhika zaidi na familia ya kawaida yenye watoto wanne hadi sita waliosalia. Familia ya kawaida ya nyuklia, basi, ya sita hadi nane. Sasa, ninaweka mwana mmoja au wawili na binti wawili.

Inaweza kuwa mchanganyiko wowote. Tofauti nyingine kati ya utamaduni wa Kiebrania na utamaduni wetu wa kisasa wa Magharibi ni kawaida inayoonekana wazi kwa kipindi hiki, ambacho tayari tumekitaja. Jambo hilo ni kwamba, mara nyingi, familia huwa na vizazi vitatu.

Babu na nyanya, au babu aliyesalia, mara nyingi bibi, waliishi na mwana, na mkewe, na watoto wao. Ili kulinganisha hili na dhana yetu ya familia ya nyuklia ya vizazi viwili, nimechukua jina la familia ya molekuli ili kuonyesha muundo wa kawaida zaidi kwa Israeli—mwanamume na mke, wazazi wa mwanamume, na kisha watoto.

Msingi wa kijamii ulioendelezwa katika sehemu ya kwanza hutoa msingi muhimu, kwa hivyo hebu tujikumbushe baadhi ya uchunguzi wa msingi. Tafiti kadhaa zinaonyesha kwamba familia ya kawaida ingekuwa na mwanamume anayekulia ndani ya kijiji fulani, ambapo angejifunza kulima ardhi ya mababu zake, ambayo kwa Israeli ilikuwa kwa kiasi kikubwa ardhi ambayo Mungu alikuwa amewapa taifa wakati wa makazi. Angemwoa mwanamke kutoka kundi moja la ukoo, labda kutoka kijiji kimoja au kijiji kilicho karibu sana.

Mke angehamia katika nyumba ya mume, na mpango huu unaonekana kuwa kile ambacho Agano la Kale hukiita nyumba ya baba au nyumba ya baba. Hapo awali,

inaonekana kwamba wanandoa hao waliishi katika nyumba moja ambayo wazazi wake waliishi. Tukichukulia kwamba wenzi wote wawili walinusurika hadi watoto wao walipofikia utu uzima, na walikuwa na ndoa na watoto wao wenyewe, kungekuwa na mabadiliko katika uhusiano kadri wazazi, au kwa kweli, sasa babu na nyanya wangekuwa wamezeeka.

Mabadiliko ya hili yangeweza kuwa ya polepole ikiwa wazazi wote wawili wangenusurika lakini wasingeweza tena kufanya kazi kwa bidii kama hapo awali, au yangeweza kuwa ya ghafla kutokana na kifo cha mmoja wa babu na nyanya. Kwa kuzingatia kile kinachoonekana kama tofauti ya kawaida ya umri kati ya wanandoa, wasomi wengi wanapendekeza kwamba wake kwa kawaida wangekuwa na umri mdogo kwa miaka 10 hadi 15 kuliko waume zao. Mwenzi aliyebaki alikuwa na uwezekano mkubwa wa kuwa mjane.

Katika hali hiyo, kama mtoto mkubwa hakuwa tayari anasimamia shamba, angechukua jukumu hilo, na kuna uwezekano kwamba tungekuwa na familia ya molekuli kama hii. Nilipoteza slaidi hapo. Kulingana na hili, katika jiji au kijiji, kungekuwa na mahusiano mengi na familia zingine, na tuliruka mbele tu.

Hali hii ingekuwa ngumu sana, na kiwango cha nevox kingekuwa familia pana, jamaa waliofungamana. Kwa madhumuni yetu, tunaweza kuzingatia uhusiano kati ya familia za molekuli. Hii inaingia katika shangazi, wajomba, na binamu, au angalau binamu wa kwanza, na inaweza kuitwa familia pana.

Chati hii inategemea nyenzo za Mambo ya Walawi 18, ambayo inaorodhesha wanawake tofauti ambao mwanamume Mwisraeli angekatanzwa kufanya nao ngono. Katika ufafanuzi wangu ujao wa Mambo ya Walawi, ninaita huu familia kubwa kwa sababu inaonekana kuashiria mahusiano fulani ambayo mahusiano ya ngono yalikatanzwa, na hivyo, ndoa ingekatanzwa. Chati hii inatupeleka nje angalau kwa binamu wa pili.

Hapo ndipo pangekuwa mahali pa kwanza ambapo ndoa inaweza kuzingatiwa kuwa chaguo linalofaa. Leo, tunafikiria muundo wa kijamii kama mkusanyiko wa familia, mara nyingi hata hazitoki sehemu zile zile za dunia, sembuse kuwa na uhusiano wa karibu. Kwa Israeli ya Agano la Kale, ikiwa imekaa katika nchi hiyo, mahusiano mengi hayo yangekuwa katika kijiji kimoja au vijiji vingine vilivyo karibu.

Kwa mtazamo wetu mpya, muundo huu unaweka msisitizo mpya kwenye dhana ya jamaa wa damu. Ni wazi kwamba muundo wa kijamii wa utamaduni ungekuwa umeunganishwa kwa karibu, na kusababisha hali ambapo mpasuko katika muundo wa kijamii ungekuwa na athari kubwa. Mfano ninaopenda kutumia kwa hili ni blanketi.

Nilipofikiria kuhusu hilo, nilichagua muundo ambao mama yangu alitengeneza kwa kila mjukuu wake kama zawadi za harusi wakati walipofunga ndoa. Mfano huo unaitwa pete ya harusi, na nilichagua huu kwa sababu ya jinsi vipengele mbalimbali vinavyounganishwa ili kutoa muundo wa jumla ambao unaweza kupanuliwa kwa muda usiojulikana. Hata hivyo, dhana ninayofanyia kazi ni kwamba haki ya kijamii ya ndoa inakusudiwa kuhifadhi kitambaa cha kijamii.

Tutaangalia mfumo huu wa kijamii kwa undani zaidi katika sehemu ya tatu na ya nne. Katika utamaduni wa Israeli, inaonekana kulikuwa na viwango viwili vya juu vya muundo wa kijamii kama sehemu ya taifa. Hizi zilikuwa ukoo na kisha kabila.

Hatutaingia katika utafiti huu kwani, katika maeneo ya haki ya kijamii, inaonekana kama mwingiliano mwingi umekuwa katika ngazi ya kijiji-jiji na vipengele hivi vya familia kubwa. Kiakiolojia, Uzi Avner anapendekeza kwamba baadhi ya ushahidi wa familia kubwa ungekuwa takriban watu 25, tunapoangalia hili. Hii inaanza kuunda muundo tata wa kijamii.

Slaidi hii inaonyesha baadhi ya mahusiano mbalimbali yanayohusika, na kila mmoja wa watu hao wanaomzunguka mwanamume na mkewe anawakilisha familia nyingine. Kwa hivyo, unaweza kuanza kuona jinsi hawa wote wanavyoingiliana. Tunapoangalia chati hii changamano, kumbuka kwamba kuna tofauti nyingi za hili, hasa ikiwa ndugu zaidi wanahusika katika ngazi yoyote.

Zaidi ya hayo, kuna uwezekano mkubwa, jamaa hawa wote wangeishi katika jiji moja na au angalau katika baadhi ya vijiji vinavyozunguka. Jambo kuu ni kwamba ikiwa mwanamume atakufa, na mjane aliyesalia angekuwa na mtandao wa jamaa katika jamii yake ambao wanapaswa kutoa msaada kwa njia mbalimbali. Tunapoanza kuzungumzia wajane, jambo moja ambalo mara nyingi halizingatiwi ni mara ngapi alikuwa akifiwa na mumewe.

Kama alikuwa mdogo, basi kuolewa tena kulikuwa na uwezekano. Ikiwa Torati itafuatwa na mumewe ana kaka, basi kaka huyo anatarajiwa kumuoa. Kama hakuwa na watoto, yaani, kama hakuwa na watoto tayari.

Kama angekuwa na watoto, basi inaonekana ilitarajiwa kwamba watoto wangemlinda katika uzee wake. Hii ingekuwa hivyo hasa ikiwa watoto walikuwa wameolewa. Kwa kweli, kama mjane alikuwa mzee, basi inaweza kuwa kwamba tayari alikuwa akiishi na mwana.

Tafiti kadhaa zinaonyesha kwamba huu ndio utaratibu unaotarajiwa. Mjane angeishi na watoto wake walioolewa ambao wamerithi na sasa wanafanya kazi katika ardhi ya familia. Kwa hivyo, kwa Waisraeli wengi, familia ambayo wangeipitia walipokuwa wakikua ingekuwa kama hii.

Mwanamume na mkewe, labda watoto wanne, mama na mama mkwe. Kwa upanuzi huo katika nyenzo, hebu tufafanue makundi matatu muhimu ya nje—kwanza, mjane.

Tayari tumebainisha kwamba katika visa vingi, mjane angeishi na mwanawe mtu mzima, bila shaka, kulingana na umri wake. Ikiwa ndivyo ilivyo, ingawa kuna uwezekano wa kuwa na tofauti, kwa nini maandishi yanatoa taarifa kamili kuhusu mahitaji ya mjane? Na mtu anapowafikiria yatima, suala hilo linazidi kuwa gumu. Kwa kuzingatia ukaribu wa makazi na uhusiano wa kifamilia uliowasilishwa katika Sehemu ya 1, yatima angewezaje kuanguka kati ya nyufa ili asiwe kabisa na usaidizi unaohitajika katika masharti yaliyotajwa katika maandishi? Pia, kwa nini Victor Matthews na Don Benjamin, katika utafiti wao wa ulimwengu wa kijamii wa Israeli ya kale, wanapendekeza kwamba wajane na mayatima walikuwa hawana makazi kisheria bila hadhi yoyote ya kijamii, kisiasa, au kiuchumi? Kwa kweli, waliwaweka katika kundi la makahaba.

Wanawake wachache. Hili ni tatizo kwa sababu kadhaa. Kwanza, inaonekana kudhani kwamba yatima wote walikuwa wanawake.

Pili, hawazungumzii kundi la tatu, wageni wakazi, ambao kwa ujumla wanaonekana kuwa wanaume. Tatu, uainishaji wao unadhania kwamba wote watatu hawakuwa na makazi. Kama ilivyoielezwa tayari, mjane huenda aliishi na watoto wake wazima.

Hata kama sivyo ilivyo, kama ilivyoielezwa katika Sehemu ya 1, mjane hakuwa lazima awe hana makazi. Vivyo hivyo kwa mgeni mkazi. Zaidi ya hayo, dhana ya ukosefu wa makazi yenyewe ni tatizo.

Ukosefu wa makazi haukuwa jambo lisilojulikana katika ulimwengu wa kale, lakini sifa zake zinaonekana kuwa tofauti sana na jinsi tunavyouelewa leo. Ukosefu wa makazi wa kisasa unaonekana kuwa matokeo ya jamii za mijini, zenye viwanda. Katika jamii nyingi za kilimo zenye maeneo makubwa, yasiyo na watu, mtu asiye na makazi angeweza kutoweka katika maeneo yasiyo na makazi au kutangatanga kutoka kijiji hadi kijiji, akifanya kazi kama mfanyakazi wa muda mfupi.

Mambo ya kibiblia yanaonyesha kwamba yote mawili yalitokea katika Israeli ya kale. Kwa kweli, mifano miwili muhimu imetajwa katika kipindi tunachokisoma. Wa kwanza angekuwa Daudi.

Alipomkimbia Sauli, yeye, pamoja na wafuasi wake, walikwenda popote walipoweza kwenda nyikani wakiwa na ngome na wakabaki katika nchi ya vilima katika jangwa la Zifu katika 1 Samweli 23. Leo, tunaweza kusema kwamba walikuwa wakiiba au labda kuiharibu. Kimsingi, walikuwa wakiishi kwa kutumia ardhi, mara nyingi wakiishi mapangoni, si kulala kando ya mitaa katika jiji.

Hadi sasa, sijaona ushahidi wowote wa Mwisraeli kufanya kambi ya kudumu kando ya barabara kuu huko Yerusalemu wakati wa Enzi ya Chuma. Mfano wa pili ungekuwa Jonathan Ben Gershom, Mlawi kutoka Bethlehemu wakati wa kipindi cha Waamuzi. Waamuzi 17:8 inasimulia jinsi alivyoondoka Bethlehemu ili, nukuu, kukaa popote alipopata mahali, bila nukuu.

Aliishia katika nchi yenye vilima ya Efraimu, ambapo alipewa mahali pa kukaa na kazi ya kuhudumu kama kuhani wa Mika. Kwa hawa, katika utamaduni wa Marekani, hobo inaweza kuwa neno bora au analogia. Ingawa si mgeni, Jonathan anaonekana kuonyesha mfano wa kifungu hiki cha mgeni mkazi wa Agano la Kale.

JA Thompson anawaainisha wajane, yatima, na wageni wanaoishi katika kundi la maskini, jambo ambalo linaonekana wazi kwa kuwa vifungu vilivyowekwa ili kuboresha hali yao vilikuwa vya kiuchumi. Hata hivyo, hili halielezi kwa nini walikuwa maskini. JB McConville anatoa tofauti kidogo anaposema kwamba, nukuu, hawakuwa sawa kabisa na maskini, wasio na nukuu, bali wale ambao msimamo wao wa kisheria huru huenda usitambulike.

Ingawa mapendekezo mengine yametolewa, swali linabaki: walikuwa na nini cha kufanana katika utamaduni wa Israeli ambacho kilistahili kuzingatiwa maalum? Ili kujibu hili, kwanza tutafafanua kila kundi na kisha tutatathmini kile ambacho watatu hao walikuwa nacho kwa pamoja. Wajane. Kwa ufafanuzi, neno la Kiingereza mjane linamaanisha, nukuu, mwanamke ambaye amefiwa na mumewe na hajaoa tena.

Kiebrania ni ngumu zaidi. Ingawa neno la Kiingereza kwa kawaida huwa tafsiri ya neno la Kiebrania almanah , hali hiyo ni ngumu zaidi. Katika karatasi iliyowasilishwa katika Chuo Kikuu cha Harvard mnamo 2003, Naomi Steinberg anabainisha kuwa kwa kweli kuna maneno matatu ya Kiebrania ambayo yanatafsiriwa kama mjane.

Tuna almanah , ambayo inamaanisha mjane. Tuna ishah almanah , ambayo inaweza kutafsiriwa vyema kama mwanamke mjane. Na kisha tuna eshet hamat , ambayo inatafsiriwa vyema kama mke wa mtu aliyekufa au mke wa aliyekufa, kwa kweli.

Anatofautisha hizo tatu kwa msingi wa mali na rasilimali za kiuchumi. Mbili za mwisho zote zimeainishwa kama zinaonyesha mjane ambaye amerithi, kama anavyosema, mali ambayo ana uhibitaji juu yake. Anaelezea hali ya kategoria mbili za pili, ishah. almanah na eshet hamat , kama ifuatavyo, nukuu, nukuu, kategoria ya pili ina haki za ukombozi katika mali ya mababu ya mumewe, ambayo alitumia kupitia mwanawe.

Hilo ni kundi la pili, mwanamke mjane, ilhali mke wa marehemu alikuwa amefariki, nukuu, kabla ya kumzaa mrithi wa kutumia haki za ukombozi kwa umiliki wa mababu zake, nukuu ya mwisho. Hii ni dhana ya kuvutia, ambayo inapingana na uelewa wetu wa kawaida wa umiliki wa ardhi na haki za wanawake. Ingawa anaonekana kuunga

mkono tofauti yake, ni eneo ambalo linaweza kutumia kazi zaidi, hasa kwa uelewa mpana zaidi wa historia ya kijamii na kiuchumi ambayo tumetoa katika sehemu ya kwanza.

Kwa upande mwingine, almanah inachukuliwa kuwa mjane katika umaskini, ambaye anaweza kuwa na jamaa wa kiume walio hai, jamaa wa kiume wazima ambao, kwa mfano, ni maskini sana au hawataki kutoa msaada wake wa kiuchumi. Hofner anasema kwamba almanah inaweza kumiliki ardhi, ambayo inaweza kubadilishwa au kuwa kitu cha ulaghai wa matumizi mabaya. Tofauti za Steinberg hazijibu maswali yote.

Kwa mfano, mtu angemwitaje mwanamke ambaye alikuwa ameilea familia yake kabla ya kumpoteza mumewe na sasa alikuwa akiishi na mwana aliyeolewa na familia, jambo ambalo linaonekana kuwa kawaida ya kijamii? Zaidi ya hayo, kama mjane alikuwa na udhibiti wa mali ya familia, iwe alikuwa na mwana mtu mzima au la, kwa nini kungekuwa na umuhimu kama huo kwa sheria za kuokota masalio? Ikiwa mjane hakuwa na udhibiti wa mali ya familia baada ya kufiwa na mumewe, je, yeye na watoto wake wadogo wangekuwa kweli hawana makazi katika kijiji ambacho alikuwa sehemu ya familia kubwa na kundi kubwa zaidi la ukoo kwani kuna uwezekano mkubwa ilikuwa ndoa ya ndoa ya mke na mume? Kwa vyovyote vile, kufiwa na mume kuliiweka familia katika hali ngumu zaidi kwani chakula kikuu cha msingi kwa Waisraeli kilikuwa nafaka, hasa ngano na shayiri. Hizi zilihiti mchakato mgumu wa kulima na kupanda, mchakato ambao ulihitaji nguvu zaidi za kimwili za kiume. Hata kama mjane alikuwa na udhibiti wa ardhi, ikiwa hangeweza kulima ardhi, kimsingi haikuwa na maana.

Kwa upande mwingine, ikiwa mke angekufa kwanza, labda wakati wa kujifungua, huenda mume angeoa tena. Vinginevyo, angetoaje mahitaji ya nyumbani? Lakini hilo ni zaidi ya utafiti huu. Kifungu kimoja cha sheria ya Agano la Kale kilichotolewa ni kwamba ikiwa mwanamume angekufa na kumwacha mkewe, hapa akiitwa mke wa marehemu, bila watoto, ni ndoa ya levirate.

Ipo katika Kumbukumbu la Torati 25, na tutaijadili zaidi katika sehemu ya nne. Kwa sababu kusudi lilikuwa kutoa mrithi, ndoa ya kienyeji haingeonekana kuwa sababu ikiwa mjane angekuwa na watoto. Au kama mjane alikuwa amepita umri wa kuzaa, kama Naomi.

Badala yake, mjane mzee mwenye mwana mzima angekuwa sehemu ya familia kubwa. Ikiwa mtoto alikuwa chini ya umri, basi vifungu vya mjane katika Mambo ya Walawi vinaweza kuonwa kama daraja hadi mtoto atakapokuwa mkubwa vya kutosha kumtunza mama yake. Ikiwa mjane asiye na mtoto alikuwa amepita umri wa kuzaa, hii ni hadithi tofauti.

Kitabu cha Ruthu kinashughulikia baadhi ya masuala haya, na inafaa kupitia baadhi ya vipengele muhimu vya masuala ya kisheria yaliyohusika. Naomi alikuwa mjane wa Elimeleki, lakini kwa sababu ya umri, angeonekana kuwa nje ya sifa za ndoa ya kisheria. Na kwa hivyo, hangeweza kuwa chini ya mpango wa mjane, ingawa ugawaji wa ardhi ya Elimeleki unaweza kuwa swali lililo wazi.

Hatuna ushahidi wowote wa kushughulikia hilo. Kesi ya Ruthu ingekuwa ngumu zaidi. Ingawa inajadiliwa, inaonekana kwamba hali yake ilikuwa mfano wa ndoa ya kienyeji.

Hata hivyo, mjane halisi wa mwenye shamba alikuwa Naomi, ambaye hakuwa amefiwa na mumewe tu bali pia na wanawe wote wawili. Zaidi ya hayo, wana wa Naomi walikuwa wameoa wageni, Wamoabu. Ruthu, ambaye alikuwa ameolewa na Maklani, mmoja wa wana wa Naomi, pia alikuwa mjane.

Licha ya tangazo katika Kumbukumbu la Torati 2:3 kwamba hakuna Mmoabu anayeweza kuingia katika kusanyiko la Bwana, kurudi kwa Ruthu Bethlehemu na Naomi inaonekana kuliruhusu haki za kisheria ambazo hazijatajwa. Kwa hakika, hali ya ardhi inaweza kuwekwa pamoja kama ifuatavyo. Kulingana na maandishi ya Kiingereza katika Ruthu 4:3, Naomi angeuza sehemu ya ardhi iliyokuwa ya Elimeleki.

Maana yake si wazi. Kwa vyovyote vile, kulingana na maandishi, ili Naomi apate ardhi hiyo tena, ilibidi, akinukuu, aikomboe. Ninasema hii si wazi kwa sababu ardhi hiyo haikuweza kuuzwa.

Kwa hivyo, wasomi wengi wanafikiri kwamba tunachoshughulika nacho hasa ni mkataba wa kukodisha ardhi, angalau hadi wakati wa Yubile, ambao ninasoma kwingineko. Hii ingedokeza kwamba kwa mjane wa Elimeleki, alikuwa na udhibiti wa ardhi. Kwa maana halisi, haikuwa muhimu sana, kwani walifika Bethlehemu mwanzoni mwa mavuno ya shayiri.

Sio wakati wa kupanda. Huwezi kupata mazao, ambayo ilimaanisha kwamba ardhi hiyo haikuwa na maana kwa Naomi hadi angalau msimu uliofuata wa kupanda, bila kujali kama angeweza kuilima. Hata hivyo, kwa maana ya kisheria, inaonekana kwamba kwa kuwa Elimeleki alikuwa na wana, walikuwa na haki ya kurithi na kuihamisha ardhi hiyo hata kama walikuwa wamekufa.

Ingawa hakuna mwana aliyekuwa na watoto, wote wawili walikuwa wameoa. Kwa hivyo, kwa kurudi katika nchi hiyo, Ruthu aliingia katika hali kama mjane wa umri wa kuzaa mtoto wa mrithi halali. Hii inaonekana kuwa sababu kwamba katika hali ngumu Boazi alidai kwa jamaa huyo ambaye hakutajwa jina kwamba ardhi hiyo ilihitaji ukombozi, yaani, ilihitaji mkombozi wa jamaa, na kwamba jamaa huyu, mkombozi, pia angehitajika kumwoa Ruthu.

Matarajio ya kawaida yangukuwa kwamba kupitia ndoa ya ndoa ya kienyeji, anghitaji kuolewa na Naomi, lakini inaonekana, kwa kuwa alikuwa amepita umri wa kuzaa, jamaa huyo huenda alidhani kwamba hiyo haingekuwa hivyo tena, na kisha Boazi akasisitiza kwamba sharti hilo lilikabidhiwa kwa Ruthu, kisha Boazi akakubali kununua ardhi hiyo. Katika mchakato huo, alipata mali ya Macklin na Killian na Ruth kama mke, nukuu, ili kuinua jina la marehemu katika urithi wake, nukuu ya mwisho. Ni kauli hii ya mwisho inayoonyesha kwa nguvu kwamba ndoa hiyo ilikuwa ndoa ya ndoa ya kienyeji kwa kuwa Boazi alikuwa akikubali kwamba urithi huo ungekuwa wa kiholela .

Inapendekezwa kwamba baada tu ya kuzaliwa kwa mwana kutoka kwa Boazi na Ruthu ndipo Naomi anapongezwa na wakazi wa eneo hilo kwa sababu sasa, “hayuko bila mkombozi.” Kimsingi, majirani hawa wanaonyesha kwamba moja ya kazi za mwana huyu ilikuwa kuwa mwendelezo wa uzee wake. Kufikia hapa, dhana imekuwa kwamba mjane anayezungumziwa ni mwanamke Mwisraeli.

Kama tulivyoona, hii inaleta matatizo. Inaleta matatizo kuhusiana na hali ya msingi, ambayo inadhanika kwamba mjane angetegemezwa na mwanawe au jamaa yake ambaye alirithi ardhi ya familia. Pia tunaona kwamba kutenganishwa kwa makazi na ardhi halisi ya kilimo kulileta uwezekano kwamba mjane angeweza kubaki katika nyumba ya mumewe bila kujali hali ya ardhi.

Njia mbadala moja ambayo karibu haizingatiwi ni uwezekano kwamba almana haikuwa Mwisraeli, wala marehemu mumewe. Meya Salzberger, katika utafiti wake wa kazi nchini Israeli, anasema kwamba mgeni au mgeni mkaazi, ger, alikuwa mzao wa Mkanaani mkaazi ambaye alibaki katika nchi hiyo baada ya ushindi. Ingawa Waisraeli hawakuruhusiwa kuuza ardhi yao, hiyo haikuwa kweli kwa mabaki ya Wakanaani.

Ingawa baadaye waliingizwa katika utamaduni wa Israeli, hilo linaweza kuwa hivyo wakati huo. Kwa hivyo, Salzberger anasema kwamba mjane, almanah , angekuwa mjane wa Mkanaani asiye na ardhi, jambo ambalo lingemweka katika hali ngumu kiuchumi. Kama ingekuwa hivyo, ingezea ni kwa nini mtu huyu hakukidhi vigezo vinavyotarajiwa vya usaidizi wa jamii.

Pia ingefanya onyo kwa Waisraeli kutoa fursa ya usaidizi wa kiuchumi kuwa la kina zaidi na labda hata la kupendekeza kuhusu kukubalika kwa Ruthu alipotumia fursa hizo na kukusanya.

Yatima. Kundi letu la pili ni yatima. Ingawa neno yatima linaonekana kuwa la moja kwa moja, tafsiri ya Kiingereza ina maana tofauti na ile ya Kiebrania. Neno la Kiingereza yatima kwa kawaida humaanisha mtoto ambaye amepoteza mama na baba, ambayo ndiyo maana ambayo maoni mengi ya Kiingereza huchukua. Kwa

hivyo, ingawa kwa mtazamo wa kwanza hali inaonekana dhahiri, kuna maswali kadhaa.

Kwa mtazamo wa vitendo, ikiwa mtoto wa Kiisraeli amepoteza wazazi wote wawili, mtoto huyo aliishi wapi? Ikiwa alichukuliwa na jamaa, kwa nini jamaa hao wasingetarajiwa kumtunza mtoto badala ya kumtaka mtoto huyo aende kuokota na kununua chakula? Kwa kuwa moja ya masharti ya yatima ilikuwa kuokota, mtoto huyo alitarajiwa kufanya kazi hiyo ngumu katika umri gani? Chini ya hali hizi, mtoto huyo alikuwa na tumaini gani maishani ikiwa angefikia utu uzima? Kwa kuzingatia maswali haya, uchunguzi wa kina unahitajika. Neno la Kiebrania lililotafsiriwa yatima linaeleweka kweli kuwa mtoto aliyepoteza baba yake, maana ambayo hupotea katika tafsiri. Kwa mfano, kitabu cha maneno cha kitheolojia cha Agano la Kale hutafsiri yatam kama yatima au asiye na baba, ingawa mjadala wake haushughulikii tofauti hiyo, na inaonekana kuona neno hilo hasa kama mtoto ambaye amepoteza wazazi wote wawili.

Kamusi ya Brown-Driver-Briggs inatoa tafsiri ya yatima. Mwishoni mwa ingizo lake, hata hivyo, inasema, nukuu, Hakuna hali yoyote iliyo wazi kwamba wazazi wote wawili wamekufa, mwisho wa nukuu. Kutoka kwa mtazamo wa kijamii, katika utamaduni wa kale wa Israeli, inaonekana kuwa bila baba, na yatima wangukuwa na uzito sawa, haswa ikimaanisha mtoto ambaye hana mtu wa kumtetea.

Kimuktadha, inavutia kwamba yatima anaonekana kuwa na uhusiano na mjane. Wanaonekana kuwa wamefungwa pamoja kila wakati. Hii inaonyesha hali ambapo mwanamke amepoteza mwenzi wake lakini alikuwa na watoto wa umri mdogo na alikuwa akijaribu kuwalea mwenyewe.

Kwa kuzingatia majadiliano ya awali, mwanamke huyu hangestahiki ndoa ya kifahari kwa sababu ana watoto ambao wangetarajiwa kumtunza katika uzee wake. Kwa hivyo, imehitimishwa kwamba uhusiano thabiti wa yatima na wajane unaonyesha familia ya mzazi mmoja inayoongozwa na mama anayefanya kazi pamoja kukusanya chakula ili kuishi. Hapana, sina hilo.

Kisicho wazi katika kesi ya yatima ni suala la ardhi. Inaonekana kwamba hata kama baba angekufa, ardhi ingebaki katika familia, labda chini ya udhibiti wa kisheria wa mjane, kama ilivyopendekezwa kwa Naomi. Binti za Selofehadi wanatangulia katika Hesabu 27.

Selofehadi hakuwa na mwana, na binti zake walikuwa na wasiwasi kwamba baba yao hangepoteza urithi wake katika nchi hiyo, na kwa hivyo walimwendea Musa. Matokeo yake yalikuwa agizo kutoka kwa Mungu kwamba ikiwa mtu atakufa na hana watoto wa kiume, basi utampa binti yake urithi wake. Ikiwa hana binti, basi utawapa ndugu zake urithi wake.

Na ikiwa hana ndugu, basi urithi wake utawapa ndugu za baba yake. Ikiwa baba yake hana ndugu, basi urithi utampa jamaa yake wa karibu katika familia yake mwenyewe, hiyo itakuwa familia kubwa, naye ataimiliki. Katika hali kama hiyo, matarajio yangu kuwa kwamba yatima atakapofikia utu uzima, angeirithi ardhi hiyo na kuendelea kuilima.

Hata hivyo, ikiwa ndivyo ilivyokuwa, basi kwa nini yatima angekuwa akiokota? Kunaweza kuwa na ushahidi wa jinsi uwezo wa kimwili ulivyoathiri mambo kama vile majukumu ya kijinsia ndani ya utamaduni huo. Kulingana na Kituo cha Utafiti wa Sera za Uchumi, kihistoria, sababu katika majukumu ya kijinsia ilikuwa matumizi ya jembe. Kulima udongo ulioinama kunahitaji nguvu kubwa ya juu ya mwili, nguvu ya kushikilia, na nguvu kubwa, ambayo inahitajika ama kuvuta jembe au kudhibiti mnyama anayelivuta.

Huenda ikawa basi mwanamke mseja, yaani, mjane au mtoto mdogo, hakutarajiwa kuwa na uwezo wa kimwili wa kuandaa mashamba kwa ajili ya kupanda, hivyo kuhitaji msaada mwingine. Baadaye, tutaona kwamba mojawapo ya masharti kwa mjane na mtoto yatima ilikuwa ni kuokota au kushiriki katika mavuno. Ingawa kwa hakika ilikuwa ngumu kimwili, haikuhitaji nguvu sawa ya mwili wa juu ambayo kulima kulihitaji.

Kumbukumbu la Torati 14:29 linaweza kuwa na jambo lingine linapomtaja mjane; samahani, linataja kwamba yatima na mjane walio katika mji wako ndio malango yako. Kwa hivyo, hao wawili wametajwa pamoja. Inaonekana kuthibitisha hitimisho hapo juu kwamba marejeleo ni kwa yatima badala ya yatima wa kweli, na msembo katika mji wako badala ya katika ardhi yako unaweza kutarajia mustakabali uliopangwa, utamaduni mgumu zaidi ambapo baadhi ya vipengele vya jamii havikufanya maisha yao kuwa ya msingi kwa kilimo.

Kama ingekuwa hivyo, basi yatima na mjane wanaozungumziwa wanaweza kuwa familia ambayo haikuwa na ardhi ya kulima. Neno letu la mwisho la Kiebrania ni wageni wakazi. Kundi la kioo linaitwa la ger, lililotafsiriwa kama mgeni katika King James, mgeni katika ESV au kiwango kilichorekebishwa, Toleo la Kiingereza la Standard au kiwango kilichorekebishwa, au mgeni katika American Standard au Toleo Jipya la Kimataifa.

Neno hilo linamaanisha mgeni. Mgeni mkazi anapaswa kutofautishwa na mgeni, nakri au nakar, kwa kuwa angekuwa akiishi katika nchi hiyo badala ya kuitembelea. Kwa hivyo neno mgeni mkazi.

Wageni wakazi wana marupurupu na majukumu zaidi ya yale ya wageni lakini ni machache kuliko ya wenyeji. David Barker, katika kitabu chake *Tight Fist au Open Hands*, anafafanua nukuu hii akisema, hadhi ya mgeni wakazi iko mahali fulani kati ya ile ya wenyeji na wageni, na wageni wakazi wanaweza kuingizwa katika jamii kwa

kuwa wanachama tegemezi wa familia ya Kiisraeli, chini ya ulinzi wa mkuu wa kaya wakati huo, na ananukuu Kutoka 20. Hilo linaweza kuelezea hali ya Ruthu.

Kwa upande wa ukabila, Agano la Kale linawasilisha makundi kadhaa ya watu walioishi katika nchi hiyo milele lakini ambao hawakuwa wazao wa Yakobo. Kundi la kwanza lilikuwa kundi mchanganyiko lililotoka Misri katika Kutoka 12. Kama Douglas Stewart anavyosema katika maelezo yake, mstari katika Kutoka, nukuu, unathibitisha kwamba Waisraeli wa Kutoka na baadaye walikuwa watu mchanganyiko wa kikabila.

Kabila zingine za Kutoka zilijumuisha Wamisri, kama ilivyoelezwa katika Mambo ya Walawi 24:10. Wakushi katika Hesabu 12, Wakenizi katika Yoshua 14, na inaonekana wengine hawakutajwa majina. Ingawa hawakuwa wazao wa Yakobo, inaonekana kwamba makundi haya yalikuwa yameingizwa katika makabila ya kikabila huko Sinai. Kisha walishiriki katika mgawanyo wa ardhi baada ya ushindi, na hivyo, wazao wao walijumuishwa na Waisraeli wa asili katika nukuu ya baadaye.

Kwa mfano, Kalebu, anayeelezewa kama Wakenizi, pia anawakilisha kabila la Yuda kama sehemu ya kundi la wapelelezi. Aliongoza pamoja na wale wengine 11 hadi Kadeshi Barnea katika Hesabu 13. Baadaye, katika Yoshua, ana jukumu muhimu katika Yuda kupata ardhi yake na, kwa hivyo, anaonekana kuwa mfano wa ulinganifu.

Kundi la pili lingekuwa makabila yaliyoishi katika nchi hiyo wakati wa ushindi. Agano la Kale linaonyesha wazi kwamba kinyume na mtazamo wa kawaida, taifa la Israeli halikuangamiza wakazi wote wa nchi hiyo wakati wa ushindi huo. Wagibeoni waliunda muungano na Israeli kwa udanganyifu.

Waliwekwa chini ya wadhifa wa utumwa. Hasa, walipaswa kuwa wachomaji kuni na wachota maji, kwa ajili ya Waisraeli mmoja mmoja na kwa ajili ya madhabahu ya Bwana. Mungu aliwaweka kufanya kazi katika hema yake ya kukutania kama wageni.

Kuna dalili kwamba baadhi yao walikuwa wameoana na Waisraeli. Makabila mengine hayakuunda mapatano lakini hayakufukuzwa. Kwa mfano, Wabenyamini hawakuweza kuwafukuza Wayebusi, na waliendelea kukaa na Waisraeli.

Kwa kweli, Daudi alinunua uwanja wa kupuria kutoka kwa Myebusi. Makabila mengine ya Wakanaani, ambayo yanatajwa kuwa yamebaki katika nchi ya Manase, Efraimu, Zabuloni, Asheri, na Naftali, yanatajwa katika Waamuzi 1:27-36. Kulingana na sura za mwanzo za Waamuzi, makabila haya yalikuwa na matatizo kwa taifa baada ya ushindi. Hatima yao ya mwisho haijulikani, ingawa tunapata vidokezo vya ndoa za watu wa mataifa mengine, kama vile Samsoni kuoia mwanamke Mfilisti katika Waamuzi 14.

Huenda ikawa kwamba idadi kubwa ya wageni 153,600 ambao Sulemani aliwahesabu na kuwaweka kando ili kusaidia kujenga hekalu walitoka katika makabila hayo

yaliyokaa katika nchi hiyo wakati wa ushindi katika 2 Mambo ya Nyakati 2. Inaonekana kuna uwezekano kwamba Israeli ilipozidi kupangwa kupitia ufalme, makabila haya ya Wakanaani yaliyobaki yakawa wazungumzaji wa Kiebrania, walioana, na hatimaye walipoteza utambulisho wao wa kikabila. Yaani, waliunganishwa kama umati mchanganyiko. Ingawa kuna uwezekano kwamba angalau baadhi ya wageni hawa walivutiwa kidini, idadi hii tofauti ya watu inaweza kusaidia kuelezea ujumbe mchanganyiko wa akiolojia kuhusu ibada, pamoja na mvutano unaonekana katika Agano la Kale kuhusu miungu mingine. Kuhusu suala lililokuwapo, inaonekana kwamba wakazi hawa wa awali waliendelea kuishi katika nchi waliyokuwa wamemiliki kabla ya ushindi huo na, kwa hivyo, kwa ujumla hawakukidhi mahitaji ya wageni wanaoishi.

Kama ingekuwa hivyo, pia inaongeza uwezekano kwamba Mkanaani angeweza kuuza ardhi kwa mtu asiye Mwisraeli, labda mhamiaji wa baadaye, lakini inaonekana kuna uwezekano mkubwa zaidi kwamba wahamiaji wengi wa baadaye wangekuwa hawana ardhi. Wahamiaji hao wa baadaye wanaunda kundi letu. Kwa kuzingatia ugumu wa mienendo ya watu katika Mashariki ya Karibu ya kale, kuna uwezekano kwamba idadi kubwa ya wahamiaji hawa waliingia katika nchi hiyo katika historia yote ya taifa hilo.

Miongozo ya Torati iliwakataza Waisraeli kuuza ardhi yao, kwa hivyo isipokuwa wangeweza kupata kazi, wangekuwa wageni wanaoishi ambao walihitaji mahitaji haya ya ustawi. Aina mbili kuu za kazi zinapendekezwa. Kwanza, wanaweza kuwa mafundi stadi au wafanyabiashara ambao wangeweza kufanya kazi zilizo katika jamii au miji mikubwa.

Pili, wangeweza kufanya kazi popote kama wafanyakazi wa kuajiriwa. Kilimo cha kujikimu kilikuwa kazi ngumu, na wafanyakazi waliopatikana walipunguza kiasi cha ardhi ambacho mkulima angeweza kufanya kazi. Kama ilivyoelezwa kwingineko, kuajiri watu binafsi kumsaidia mkulima kusimamia ardhi aliyokuwa nayo ilikuwa desturi ya kawaida katika Mashariki ya Karibu ya kale.

Uhamiaji ni mgumu katika muktadha huu kwa sababu kadhaa. Kwanza kabisa, mipaka ya kitaifa ilikuwa na utata, kama vile uraia. Watu wangeweza kuzunguka kwa uhuru, lakini wakati huo huo, usafiri ulikuwa mgumu na kwa ujumla kwa miguu.

Huenda suala kubwa zaidi lingekuwa mawasiliano wakati wa kuingia katika eneo ambalo linazungumza lugha tofauti. Pili, maisha kimsingi yaliishi katika ngazi ya wenyeji. Hii ina maana kwamba katika hali nyingi, kukubalika kuliamuliwa ndani ya kijiji.

Mtu wa kigeni aliyefika katika kijiji cha Waisraeli, iwe alikuwa Mwisraeli au mgeni, angelazimika kutafuta kazi. Inawezekana kwamba hii ina maana kwamba angepata pia mahali pa kukaa. Inawezekana kwamba mhamiaji huyo angekuwa hana makazi

kwa muda, lakini kama ilivyoelezwa hapo juu, ilimaanisha kwamba kwa ujumla angekuwa akilala na kutafuta chakula porini badala ya kuombaomba barabarani jijini.

Tatu, mgeni huenda akaenda mahali ambapo angeweza kupata kazi ili kujikimu yeye mwenyewe au familia yake. Kwa ujumla, hilo lingehusisha kazi za mikono.

Kungekuwa na sababu mbalimbali kwa nini wahamiaji hawa huenda wasiwe na kazi, kama vile walikuwa wamefika tu, mkulima waliyemfanyia kazi aliwaacha waende, au kulikuwa na njaa.

Kwa sababu yoyote ile, vifungu hivi vya haki ya kijamii vilitoa njia ambayo wangeweza kuishi. Kwa hivyo, makundi haya matatu yanaonekana kuwa na mambo mawili yanayofanana. Kwanza, yalikuwa chini ya matatizo makubwa ya kiuchumi na yote yalikuwa sawa, si sawa.

Ah, tumepoteza tu. Walikuwa chini ya matatizo makubwa ya kiuchumi. Pili, matatizo haya ya kiuchumi yanaonekana kutokana na ukosefu wa rasilimali, ambazo katika utamaduni huo zingekuwa ardhi ya kilimo.

Ingawa mara nyingi tunaona hali hiyo kama ukosefu wa ardhi, tulibaini kwamba katika kesi ya wajane, suala lingekuwa ni kutoweza kuilima. Vivyo hivyo huenda ikawa kweli kwa yatima. Katika kesi ya wageni wanaoishi, ukosefu wa ardhi unaonekana kuwa ni matokeo ya marufuku dhidi ya Waisraeli kuuza urithi wao.

Ingawa mgeni mkaazi angeweza kufanya kazi kama mfanyakazi, hii ilimfanya awe katika hatari ya kukosa ajira. Baada ya kuchunguza kile tulichopendekeza, kile tulichopendekeza kinaweza kuwa kanuni za kijamii, na kutathmini jinsi vikundi hivi vya nje vilivyo nje ya kanuni, sasa tutahitaji kutathmini vifungu vilivyoelekezwa vilivyotengwa kutumika kama wavu wa usalama kwa watu wa nje. Lakini kabla ya kufanya hivyo, tutataka kupata na kujadili dhana ya haki ya kijamii katika muhtasari. Na hiyo itakuwa sehemu ya tatu. Asante.

Huyu ni Dkt. Michael Harbin katika mafundisho yake kuhusu Haki ya Kijamii kwa Watu Wa nje wa Kijamii katika Israeli ya Kale. Hii ni sehemu ya pili, Wajane, Yatima, na Wageni Wakazi Wamefafanuliwa.